

POZIOM I ZDOLNOŚCI EMPATYCZNE STUDENTÓW PSW W BIAŁEJ PODLASKIEJ

Człowiek i Zdrowie Nr 1 (V) 2011, s. 138-145

Jowita Śladowska

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Streszczenie: Przedstawione badania dotyczyły poziomu i zdolności empatycznych studentów kierunków medycznych i matematycznych. Badania miały ukazać umiejętność tworzenia dojrzałych relacji z drugim człowiekiem między innymi jako czynnika stymulującego funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie. Badania miały charakter diagno-styczny, a metodą badawczą był sondaż diagnostyczny. Do pomiaru empatii wykorzystano Kwestionariusz Rozumienia Empatycznego Innych Ludzi A. Węglińskiego, który odnosi się do myśli i przeżyć związanych z kontaktami z innymi ludźmi. Głównym celem konstrukcji narzędzia był pomiar poziomu empatii dorastającej młodzieży, w tym także osób przejawiających zachowania społeczne.

Celem badań było określenie poziomu empatii studentów. Badania zostały przeprowadzone wśród studentów Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania i zweryfikowanie wysuniętych hipotez zbadano 4 grupy (80) studentów w różnym przedziale wiekowym. Przeprowadzone badania wykazały niskie poziomy empatii badanych studentów, odpowiednio: kobiety - 70,3%, mężczyźni - 41,9%. Natomiast większa liczba mężczyzn (25,6%) niż kobiet wykazała wysoki poziom badanej zmiennej. Przeprowadzone badania są zaczątkiem podjęcia dalszych działań których celem będzie zbadanie przyczyn tak niskiego poziomu zachowań empatycznych.

Słowa kluczowe: empatia, zdolności empatyczne, Kwestionariusz Rozumienia Empatycznego Innych Ludzi, studenci

Wstęp

Zjawiskiem określającym zdolność kształtowania prawidłowych relacji i funkcjonowania w grupie społecznej jest empatia. To dzięki niej trafne spostrzeganie emocjonalnych stanów innych osób ułatwia identyfikację ich potrzeb i oczekiwań. Kształtowanie wrażliwości na cierpienie drugiego człowieka może hamować agresję i rozwijać pożądane wzorce zachowań, natomiast wysoki poziom empatii zwiększa świadomość własnej wartości, poczucie tożsamości i przyczynia się do prawidłowego rozwoju osobowości człowieka. Składająca się na szereg procesów empatia, zawiera aspekty emocjonalne oraz poznawcze pozwalające na tworzenie związku między osobami, z których co najmniej jedna wczuwa się w rolę i stan psychiczny drugiej.

Jest zjawiskiem przejawiającym się w wielu sferach życia człowieka (emocjonalnej, poznawczej, moralnej, społecznej). Ma znaczny wpływ na efektywne komunikowanie emocji, interpretowanie zachowań i stanów wewnętrznych innych osób, budowanie bliskich relacji interpersonalnych, kształtowanie się tożsamości. Jest wyznacznikiem zachowań prospołecznych, zwłaszcza pomagania altruistycznego i zachowań kooperatywnych oraz negatywnie koreluje z występowaniem zachowań agresywnych. Zrozumienie drugiego człowieka (emocji, zachowań i reakcji) jest ułatwione gdy cechujemy się zdolnością do spojrzenia na przedstawiony problem nie tylko z własnego punktu widzenia, ale i z perspektywy drugiej osoby, kiedy potrafimy nabrać dystansu do danej sytuacji. Łatwiejsze staje się również identyfikowanie i interpretacja stanów emocjonalnych i współbrzmienie z uczuciami tej osoby. Przypadający na lata między dwudziestym a trzydziestym piątym rokiem życia okres wczesnej dorosłości jest etapem komunikowania się, uczenia, nawiązywania kontaktów, podejmowania decyzji oraz wchodzenia w stałe związki emocjonalne oparte na pełnym rozumieniu drugiej osoby, życiowego partnera (Matejczyk 2005).

W literaturze naukowej pojęcie „empatia” rozumiane jest na wiele sposobów. Jest przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych: psychologów, pedagogów, filozofów, teologów i in.

Słownik psychologiczny podaje, że empatia to „wczuwanie się w stany – szczególnie uczuciowe – innych osób, przechodzące niekiedy rzeczywiste zestrzajanie własnych stanów emocjonalnych ze stanami innych osób oraz umiejętność przyjęcia ich sposobu myślenia, spojrzenia z ich perspektywy na rzeczy-wistość” (Szewczuk 1985).

Jest określana jako emocjonalna reakcja wyzwalana w oparciu o emocje drugiej osoby (Sitarczyk, Waniewski 2002). Bardziej to określenie rozwija Sherman który przedstawia empatię jako przeżywanie negatywnych reakcji emocjonalnych w sytuacji, gdy osoba obserwowana odczuwa przykrość i radość, natomiast inna osoba odczuwa przyjemność. Empatia może być rozumiana jako mechanizm opierający się na ścisłym i powtarzalnym skojarzeniu bodźców odnoszących się do doświadczeń innych osób i sytuacji, w której znajduje się osoba. Autor również wprowadza rozróżnienie między empatią i przeżyciami zastępczymi. Przeżycia zastępcze związane są ze spostrzeganiem elementów sytuacji, które pozwalają na uświadomienie sobie odczuć drugiej osoby. Empatia występuje wtedy, gdy podmiot dostrzega ekspresywne cechy przeżyć innych (Eliasz 2006).

Empatia ma znaczny wpływ na efektywne komunikowanie emocji, interpretowanie zachowań i stanów wewnętrznych innych osób, budowanie bliskich relacji interpersonalnych, kształtowanie się tożsamości. Jest wyznacznikiem zachowań prospołecznych, zwłaszcza pomagania altruistycznego i zachowań kooperatywnych oraz negatywnie koreluje z występowaniem zachowań agresywnych (Matejczyk 2005). Można ją traktować równoważnie ze zdolnością do decentracji, czyli wychodzenia poza własną egocentryczną perspektywę. Uznawał to za dowód osiągnięcia podstawowego stadium rozwoju społecznego (Hammer 2004). D.B. Sawin podobnie ukazuje, że powstaje ona w wyniku „przejścia” podmiotu od biologicznego egocentryzmu do altruizmu. Jest ona zjawiskiem altruistycznym o charakterze nabytym. Dlatego też w wielu badaniach wykazano powiązanie przyjmowania cudzej perspektywy i troski empatycznej ze współodczuwaniem i reagowaniem przykrością w odpowiedzi na czyjeś cierpienie. Empatia jest zatem zjawiskiem wieloaspektowym, którego nie da się sprowadzić wyłącznie do współodczuwania (Gulin 1994).

Istnieje szereg granic definicyjnych terminu „empatia”. Pedagogika, socjologia i antropologia wyznaczają nowe granice empatii, tj.: społeczno - demograficzne, które odnoszą się do jednostek, które wchodzi w kontakt z innymi w różnych sytuacjach i strukturach społecznych. Osoby te różnią się płcią i wiekiem. Innym obszarem jej występowania jest edukacja - która wynika z różnic doświadczeń, przeżyć oraz tego, czego dana jednostka nauczyła się o sobie i o innych. Granica sytuacyjna powstaje na skutek tego, że niektóre sytuacje społeczne stymulują bądź hamują wytworzenie empatycznych zachowań. Definicja profesjonalistyczna odnosi się do czynności twórczych i odtwórczych związanych z ludźmi różnych profesji, które przynoszą okazję do rozwoju lub regresu empatii. Natomiast pojęcie kulturowe wynika z różnic kulturowych, według których wychowują się jednostki wchodzące ze sobą w interakcje (Lewicka 2006).

Feshbach w oparciu o definicję empatii emocjonalnej stworzyła elementarny model tej zdolności, na który składają się: zdolność do właściwego rozpoznawania wyodrębnionych emocji drugiej osoby, zdolność do przyjęcia perspektywy innej osoby i jej punktu widzenia (wczuwanie się w sytuację drugiej osoby), współodczuwanie emocji innej osoby, czyli zdolność do dzielenia się emocjami drugiej osoby (Bonino 1996).

Przejawem empatii emocjonalnej jest zarówno radość z cudzych sukcesów, lęk, gdy oni się boją, współczucie czy litość, gdy cierpią, jak i oburzenie czy gniew, gdy są traktowani niesprawiedliwie i okrutnie (Hammer 2004). Rembowski wykazał istnienie silnego związku między wrażliwością empatyczną, a liberalnym stylem wychowawczym rodziców wobec badanych. Zauważył on, iż w okresie dorastania dzieci okazują niską wrażliwość empatyczną. Dyscyplina w wychowaniu powiązana jest z obniżonym poziomem reaktywności empatycznej dzieci natomiast stosowanie kar fizycznych wobec dzieci nie sprzyja rozwojowi ich empatii. Stosowanie nagród finansowych jest czynnikiem obniżającym poziom empatii dzieci, a indukcyjny styl wychowania powoduje u dzieci zwiększoną reaktywność empatyczną. Empatyczny styl zachowań matek przejmowany jest przez córki, a dzieci wychowujące się w rodzinach, w których mężowie stosują przemoc wobec żon nie cechują się empatycznością (Lewicka 2006).

Analiza Lippowskiej koncepcji empatii uczyniła z niej podstawę niemal wszystkich procesów psychicznych i społecznych i pozwoliła na wydzielenie jej sześciu rodzajów: nastrojową, estetyczną, wspomnieniową, apercypcyjną, intelektualną i etyczną (Gulin 1997).

Badacze empatii są zdania, że poziom wrażliwości wzrasta wraz z wiekiem i jest największy w okresie dojrzałości, zmniejsza się natomiast w okresie starości. Ważnym czynnikiem mającym znaczenie dla rozwoju empatii jest samoocena. Wysoki jej poziom związany jest z większą otwartością i wrażliwością na odczucia innych osób oraz niesienia im pomocy nawet w sytuacjach zagrożonych odrzuceniem (Kuśpit 2007).

Zdolność do empatii można interpretować jako cechę dyspozycyjną, która przejawia się w skłonnościach do empatycznego myślenia oraz działania i w sposób względnie stały decyduje o wyborze zachowań z nią związanych. Alternatywny w stosunku do empatii sposób wyjaśniania zachowań widać w innych strukturach dyspozycyjnych, tj. osobistych standardach i wartościach: „Niezależnie od określonego wpływu dowolnych procesów związanych z empatią, osoby o dużej empatii dyspozycyjnej mogą wyznawać zasady humanizmu i tolerancji i zgodnie z nimi postępować. W konsekwencji mogą angażować się w bardziej

wspomagające, mniej kontrowersyjne zachowania z przyczyn, które nie mają nic wspólnego z empatią jako taką" (Czerniawska 2002).

Współczesne poglądy na naturę tego zjawiska nie są jednoznaczne. Każda z przedstawionych definicji empatii podkreśla umiejętność poznania co dzieje się w wewnętrznym świecie drugiej osoby, określa osoby o dużej wrażliwości emocjonalnej oraz umiejętności współodczuwania. Kształtowanie tej zdolności powinno dotyczyć wszystkich osób: uczniów, nauczycieli, rodziców, wszystkich jednostek, społeczeństwa.

Podejmowane przez autorkę badania zmierzają do określenia poziomu i zdolności empatycznych studentów.

Głównym celem badań było określenie poziomu empatii studentów.

W obrębie celu głównego wyróżniono następujące cele szczegółowe:

1. Czy zmienne takie jak: płeć, kierunek kształcenia warunkują poziom empatii?
2. Jaki poziom empatii przedstawiają badani studenci?

Przyjęto hipotezę, że osoby studiujące na kierunkach medycznych powinny wykazać wyższy poziom empatii niż ich rówieśnicy studiujący na kierunkach matematycznych, ponieważ to absolwenci kierunków medycznych powinni w łatwy sposób nawiązywać kontakt z innymi ludźmi, w znacznym stopniu cechować się cierpliwością, opiekuńczością, otwartością i wrażliwością na potrzeby i cierpienia innych, a także chęcią niesienia pomocy innym.

Material i metody badań

Badania przeprowadzono metodą komparatystyczną. W badaniach do pomiaru empatii wykorzystano Kwestionariusz Rozumienia Empatycznego Innych Ludzi A. Węglińskiego, który odnosi się do myśli i przeżyć związanych z kontaktami z innymi ludźmi. Głównym celem konstrukcji narzędzia był pomiar poziomu empatii dorastającej młodzieży, w tym także osób przejawiających zachowania aspołeczne.

Badania zostały przeprowadzone wśród studentów Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania i zweryfikowanie wysuniętych hipotez zbadano 4 grupy (80) studentów: dwóch kierunków medycznych – pielęgniarstwo i ratownictwo medyczne i dwóch matematycznych – informatyka i zarządzanie. Wśród badanych znalazło się 37 kobiet (46,3%) i 43 mężczyzn (53,8%) w różnym przedziale wiekowym.

Najmniej kobiet odnotowano na kierunku - informatyka, co stanowi 40% badanych. Grupę badanych studentów różnicuje oprócz płci miejsce zamieszkania. Większość stanowiły osoby mieszkające w małym miasteczku - 45%, pochodzące ze wsi 28,8%, mieszkańcy miasta wojewódzkiego 26,3%.

Wyniki badań

Wyniki przeprowadzonych badań wykazały, że w grupie studentów najwięcej jest osób 53,8% o niskiej zdolności odczuwania empatii, mniej bo 30% grupy cechuje przeciętna wrażliwość wczuwania się w stany emocjonalne innych ludzi, natomiast jedynie 16,3% wykazuje wysoki poziom reagowania empatycznego na innych ludzi (tab. 1).

Tab. 1. Poziom poczucia empatii w grupie badanych studentów.

Poziom poczucia empatii	Badani studenci	
	N	%
Niski	43	53,8
Przeciętny	24	30
Wysoki	13	16,3
Ogółem	80	100

Biorąc pod uwagę poziom poczucia empatii studentów poszczególnych kierunków wyniki przedstawiają się następująco: Połowa badanych studentów pielęgniarstwa wykazuje niski poziom odczuwania empatycznego, a 40% - charakteryzuje przeciętna wrażliwość empatyczna. Zaledwie 10% wykazuje wysoki poziom zdolności empatycznych. Studenci ratownictwa medycznego są bardziej empatyczni niż koledzy z pielęgniarstwa, 20%

ratowników/czek wykazuje wysoki poziom empatii, niestety więcej respondentów z tej grupy (55%) cechuje niski poziom rozumienia empatycznego, pozostałe osoby (25%) charakteryzuje przeciętny poziom tej cechy. Studentów informatyki charakteryzują bardzo zbliżone poziomy odczuwania empatycznego. Taka sama liczba osób (35%) odczuwa przeciętny i wysoki poziom zdolności empatycznych, zbliżona jest liczba osób (30%) odczuwająca niskie poczucie empatii.

Aż 80% studentów zarządzania cechuje niski poziom zdolności empatycznych, a 20% poziom przeciętny. Pośród badanych ani jedna osoba nie wykazała wysokich zdolności empatycznych (tab. 2).

Tab. 2. Poziom poczucia empatii w grupie badanych studentów,

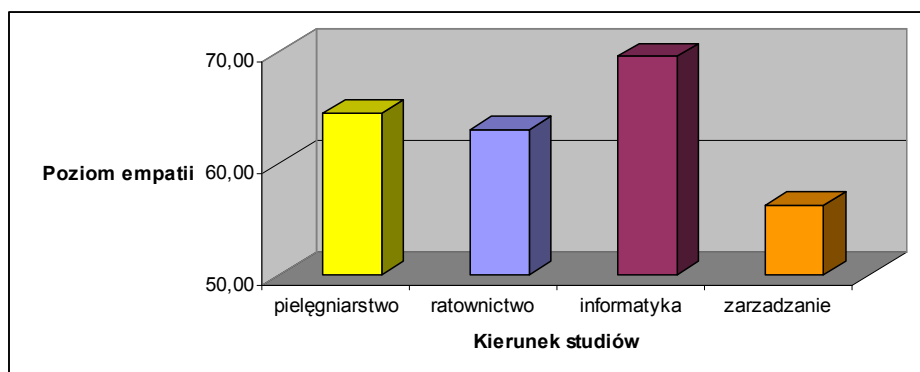
Poziom poczucia empatii	Pielęgniarstwo		Ratownictwo		Informatyka		Zarządzanie	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Niski	10	50	11	55	6	30	16	80
Przeciętny	8	40	5	25	7	35	4	20
Wysoki	2	10	4	20	7	35	-	-
Ogółem	20	100	20	100	20	100	20	100

Na podstawie wyników „Kwestionariusza Rozumienia Empatycznego Innych Ludzi” w jej wymiarze poznawczym dokonano porównania średnich wyników empatii w ramach czterech specjalności, tj.: pielęgniarstwa, ratownictwa, informatyki, zarządzania. W tabeli 3 przedstawiono statystyki opisowe z przeprowadzonej analizy.

Tab. 3. Statystyki opisowe dotyczące empatii dla poszczególnych kierunków studiów.

Specjalność	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Odchylenie standardowe
Pielęgniarstwo	20	43	87	64,6	9,6
Ratownictwo	20	41	81	63,1	8,8
Informatyka	20	55	90	69,7	10,3
Zarządzanie	20	39	79	56,3	9,6

Badani studenci z różnych specjalności różnią się między sobą pod względem poziomu empatii $F(3, 76) = 6,59$; $p < 0,01$. W celu dokładniejszej analizy przeprowadzono porównania wielokrotne (z poprawką Bonferroniego), które wykazały, że osoby badane z zarządzania mają niższy poziom empatii w porównaniu z osobami badanymi z pielęgniarstwa: $p < 0,05$ oraz w porównaniu z osobami badanymi z informatyki: $p < 0,001$ (ryc. 1).

Ryc. 1. Empatia poznawcza u osób badanych z poszczególnych kierunków studiów.

Dzieląc respondentów na kierunki medyczne i matematyczne wyniki wydają się być bardzo zbliżone. Studenci (55%) kierunków matematycznych wykazują niski poziom zdolności empatycznych, podobnie (52,5%) studentów kierunków medycznych. Jedynie 15% respondentów kierunków medycznych i 17,5% matematycznych wykazuje wysoki poziom wrażliwości empatycznej. Pozostała część badanych przeciętnie

odczuwa z innymi ludźmi uczucia przyjemne i przykre. Stanowią oni 15% - kierunki medyczne i 17,5% - kierunki matematyczne (Tab. 4).

Tab. 4. Poczucie empatii kierunków medycznych i matematycznych.

Poziom poczucia empatii	Pielęgniarstwo i Ratownictwo		Informatyka i Zarządzanie	
	N	%	N	%
Niski	21	52,5	22	55
Przeciętny	13	32,5	11	27,5
Wysoki	6	15	7	17,5
Ogółem	40	100	40	100

Analiza kontrastu w której porównano wyniki empatii osób badanych z kierunków medycznych z wynikami empatii osób z kierunków matematycznych wykazały, brak różnicy poziomu empatii $t(76) = 0,40$; $p > 0,05$ (tab. 5).

Tab. 5. Statystyki opisowe poczucia empatii kierunków medycznych i matematycznych.

Specjalność	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Odchylenie standardowe
Pielęgniarstwo i Ratownictwo	40	41	87	63,8	9,1
Informatyka i Zarządzanie	40	39	90	63	12

Biorąc pod uwagę płeć badanych respondentów stwierdzono, że kobiety charakteryzują się niższym poczuciem wrażliwości empatycznej niż mężczyźni. Zdecydowana większość studentek (70,3%) wykazuje niski poziom empatii, jedynie 5,4% wysoki poziom tego stanu. Pozostałe kobiety (24,3%) cechuje przeciętna chęć wczuwania się w stany emocjonalne innych ludzi. Badanych mężczyzn charakteryzują bardzo zbliżone poziomy rozumienia empatycznego. Niski poziom empatii charakteryzuje prawie połowę mężczyzn bo 41,9%, mniej bo 32,6% mężczyzn wykazuje przeciętny poziom, natomiast wysoki 25,6% respondentów (tab. 6).

Tab. 6. Poziom poczucia empatii ze względu na płeć.

Poziom poczucia empatii	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Niski	26	70,3	18	41,9
Przeciętny	9	24,3	14	32,6
Wysoki	2	5,4	11	25,6
Ogółem	37	100	43	100

Wyniki poziomu wrażliwości empatycznej kobiet są następujące: jedynie 2 kobiety wykazały wysoki poziom empatii – kierunku pielęgniarstwa i informatyki. Aż 88,8% kobiet kierunku - zarządzanie ma niskie poczucie empatii, podobnie jak studentki pielęgniarstwa - 72,72%, ratownictwa - 66,6% i informatyki 50%. Przeciętny poziom emocjonalnej reakcji empatycznej wykazały kobiety kierunku - pielęgniarstwo (18,18%), ratownictwo (33,3%), informatyka (37,5%) oraz kierunku - zarządzanie (11,1%) (tab. 7).

Tab. 7. Poziom poczucia empatii kobiet poszczególnych kierunków studiów.

Poczucie empatii kobiet	Pielęgniarstwo		Ratownictwo		Informatyka		Zarządzanie	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Niski	8	72,72	6	66,6	4	50	8	88,8
Przeciętny	2	18,18	3	33,3	3	37,5	1	11,1
Wysoki	1	9	-	-	1	12,5	-	-
Ogółem	11	100	9	100	8	100	9	100

Wśród kobiet nie było różnic w grupach poszczególnych kierunków studiów pod względem poziomu empatii $F(3, 36) = 1,00$; $p > 0,05$ (tabela 8).

Tab. 8. Statystyki opisowe dotyczące empatii kobiet poszczególnych kierunków studiów.

Kobiety	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Odchylenie standardowe
Pielęgniarstwo	11	43	87	65,5	11,5
Ratownictwo	9	57	73	63	6,2
Informatyka	8	58	90	69,8	11,3
Zarządzanie	9	56	79	62,6	7,7

Poziom poczucia empatii mężczyzn poszczególnych kierunków przedstawia się następująco: połowa respondentów płci męskiej informatyki wykazuje wysoki poziom wrażliwości empatycznej, nieco mniej mężczyzn bo 36,4% kierunku ratownictwa medycznego, jeden respondent pielęgniarstwa. Na kierunku zarządzanie 81,8% badanych wykazuje niskie poczucie empatii. Ani jedna osoba nie wykazuje wysokiego stanu. Mniej bo 45,5% studentów ratownictwa, 22,2% pielęgniarstwa i 16,6% informatyki wykazuje niski poziom empatii. Najwięcej mężczyzn o przeciętnym poziomie wrażliwości empatycznej znalazło się w grupie studentów pielęgniarstwa (66,6%), następnie informatyki (33,3%) i kierunku ratownictwo medyczne i zarządzanie - 18,2% (tab. 9).

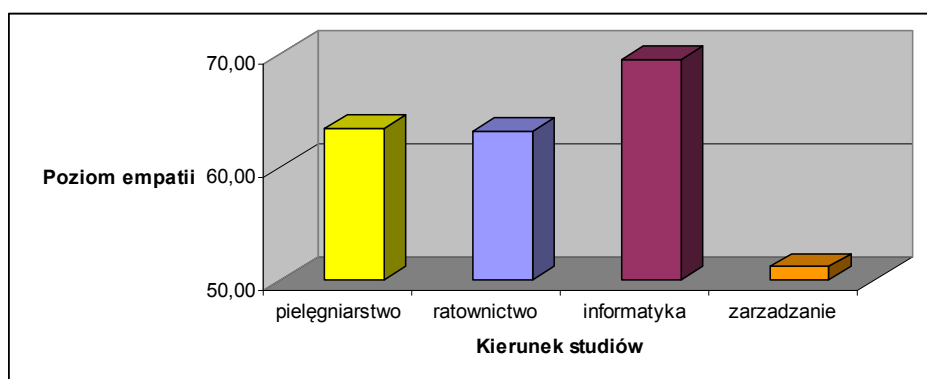
Tab. 9. Poziom poczucia empatii u mężczyzn poszczególnych kierunków studiów.

Poczucie empatii mężczyzn	Pielęgniarstwo		Ratownictwo		Informatyka		Zarządzanie	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Niski	2	22,2	5	45,5	2	16,6	9	81,8
Przeciętny	6	66,6	2	18,2	4	33,3	2	18,2
Wysoki	1	11,1	4	36,4	6	50	-	-
Ogółem	9	100	11	100	12	100	11	100

Mężczyźni, studenci wymienionych wyżej specjalności różnią się między sobą pod względem poziomu empatii $F(3, 39) = 7,83$; $p < 0,001$ W celu dokładniejszej analizy przeprowadzono porównania wielokrotne (z poprawką Bonferroniego), które wykazały, że mężczyźni z zarządzania mają niższy poziom empatii w porównaniu z mężczyznami z pielęgniarstwa: $p < 0,05$; w porównaniu z mężczyznami z ratownictwa: $p < 0,05$; w porównaniu z mężczyznami z informatyki: $p < 0,001$. Mężczyźni z informatyki, pielęgniarstwa i ratownictwa nie różnili się między sobą pod względem poziomu empatii (tab. 10)(ryc. 2).

Tab. 10. Statystyki opisowe dotyczące empatii mężczyzn poszczególnych kierunków studiów.

Mężczyzna	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Odchylenie standardowe
Pielęgniarstwo	9	49	71	63,4	7,1
Ratownictwo	11	41	81	63,2	10,7
Informatyka	12	55	85	69,6	10,2
Zarządzanie	11	39	61	51,2	8,1

Ryc. 2. Empatia poznawcza mężczyzn poszczególnych kierunków studiów.

Dyskusja i wnioski

Badania miały ukazać umiejętność tworzenia dojrzałych relacji z drugim człowiekiem między innymi jako czynnika stymulującego funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie. Wielu polskich badaczy takich jak: Węgliński - *Opracowanie kwestionariusza rozumienia empatycznego innych ludzi*, Rembowski - *Empatia studium psychologiczne*, Kościelak - *Psychologiczne podstawy rewalidacji upośledzonych umysłowo*, Giryński - *Wartości w świecie młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie. Wybory – postawy – zachowania interpersonalne*, Kossewska - *Zdolność do empatii u nauczycieli* czy Lewicka - *Rozwijanie empatii u studentów pedagogiki specjalnej*) ukazali liczne wyniki badań nad tym zjawiskiem badając różne aspekty jej występowania w życiu społecznym. Przeprowadzone przez autorkę badania wykazały niskie poziomy empatii badanych studentów, odpowiednio kobiety - 70,3%, mężczyźni - 41,9%. Natomiast większa liczba mężczyzn niż kobiet wykazała wysoki poziom badanej zmiennej, bo 25,6%, natomiast kobiety - 5,4%.

Powyższe wyniki badań są zbliżone do tych przedstawionych przez Rembowskiego który wykazał istnienie silnego związku między wrażliwością empatyczną, a liberalnym stylem wychowawczym rodziców wobec badanych. Zauważył on, iż w okresie dorastania dzieci okazują niską wrażliwość empatyczną, przez co stwierdził, że dyscyplina w wychowaniu powiązana jest z obniżonym poziomem reaktywności empatycznej dzieci a stosowanie kar fizycznych wobec dzieci nie sprzyja rozwojowi ich empatii. Stosowanie nagród finansowych jest czynnikiem obniżającym poziom empatii dzieci a indukcyjny styl wychowania powoduje u nich zwiększoną reaktywność empatyczną. Empatyczny styl zachowań matek przejmowany jest przez córki, a dzieci wychowujące się w rodzinach, w których mężowie stosują przemoc wobec żon nie cechują się empatycznością. Powyższe wnioski skłaniają nas do przypuszczenia, iż kształtowanie empatii w kontekście środowiskowym dokonuje się pierwotnie w rodzinie dziecka. Poziom empatii jednostki powiązany jest z postawami rodzicielskimi, stylem wychowawczym oraz relacjami emocjonalnymi pomiędzy członkami rodziny. Nie bez znaczenia jest tutaj środowisko szkolne, zwane „drugim domem” w którym rodzicem staje się pedagog (Lewicka 2006).

Przedstawione wyniki badań są przeciwne modelowi empatii - altruizmu Batona, który ukazuje bezinteresowną dobroć dzięki empatii. Przeprowadzone przez niego badania wykazały, że obserwatorzy jednakowo doświadczający empatycznej troski świadczyli większą pomoc niż osoby nieempatyczne, także wtedy, gdy nie było szans na poprawę własnego nastroju i redukcję napięcia. Warunki sprzyjające pomocy to przywiązanie i podobieństwo. Osobom podobnym do nas przypisujemy także mniejszą odpowiedzialność za naganne czyny. Ale przy instrukcji zalecającej przyjęcie cudzej perspektywy, pomagamy również osobom różniącym się od nas, ze względu na poznawczą i emocjonalną empatię. „Wchodzimy w cudzą skórę” dzięki współczuciu (ciepło, troska, czułość) i motywacji prawdziwie altruistycznej. Okazuje się możliwe, aby cudze dobro stało się dla nas ważniejsze niż własne. Karyłowski nazywa tę pobudkę motywacją egocentryczną, gdy punktem wyjścia do działania jest chęć zaspokojenia potrzeb innych ludzi, nawet jeśli sami na tym tracimy. Własny dobrostan bywa skutkiem ubocznym (H. Hammer 2004).

Warto podkreślić, że dla rozwoju zdolności empatycznych niezbędne są umiejętności: aktywnego słuchania, radzenia sobie z konfliktami i nowymi sytuacjami, podejmowania decyzji, negocjacji, wyznaczania sobie celów (Kuśpit 2007).

Dlatego też znaczenie empatii w życiu człowieka jest bezsporne i każdy z nas posiadając tę zdolność ma ją rozwiniętą w różnym stopniu - mniejszym lub większym. Daje ona poczucie, że można coś zrobić dla innych, sprawić im radość, wyjść poza swój egoizm. Powszechnie uważa się, iż dzisiejsze czasy nie sprzyjają empatycznym zachowaniom co potwierdziło się w przeprowadzonych przez autorkę badaniach.

Zdolność empatyczna jest dobra i pożyteczna. Daje wsparcie i poczucie bezpieczeństwa. Otacza ciepłem i optymizmem bliskiej nam osoby. Mówi się, że osoby nadmiernie empatyczne, nie tylko przepraszają za swoje istnienie, ale dodatkowo "zarażają się" wszystkimi cierpieniami świata. Czyżby niskie poczucie empatii było sposobem oddalania się od problemów z najbliższego otoczenia i tych dziejących się setki kilometrów od nas? Żyjemy w czasach gdzie małe problemy sięgają tym wielkim i pozostajemy z nimi sami, a ciągłe wiadomości o cierpieniach, walkach toczących się w innych krajach stają się na porządku dziennym. Młode osoby wkraczające w świat dorosłości bronią się przed złem otaczającego świata poprzez stawianie się mniej wrażliwym, podchodzeniem do wszystkiego z dystansem, brakiem zaufania i ostrożnością.

Literatura:

1. Bonino S. (1996) „Rozwój empatii w kontekście zarażania się emocjami innych osób”. Nowiny Psychologiczne, nr 1.
2. Czerniawska M. (2002) „Empatia a system wartości”. Przegląd Psychologiczny” nr 1.
3. Elias H. (2006) „Współczucie zawodowca”. Charaktery, nr 1.
4. Gulin W. (1994) „Empatia dzieci i młodzieży”. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
5. Hammer H. (2004) „Empatia w kilku odsłonach”. Psychologia w Szkole, nr 1.
6. Kuśpit M. (2007) „Empatia”. Remedium, nr 6.
7. Lewicka A. (2006) *Rozwijanie empatii u studentów pedagogiki specjalnej*. UMCS, Lublin.
8. Matejczyk J. (2005) „Czynniki stymulujące rozwój empatii”. Edukacja.
9. Rembowski J. (1989) *Empatia* studium psychologiczne. PWN Warszawa.
10. Sitarczyk M., Waniewski A. (2002) *Empatia a zadowolenie z małżeństwa*. Małżeństwo i rodzina. UMCS, Lublin.
11. Szewczuk W. (1985) *Słownik psychologiczny*. Wiedza Powszechna, Warszawa.
12. Węgliński A. (1983) „Opracowanie kwestionariusza rozumienia empatycznego innych ludzi (KRE)”, *Zdrowie Psychiczne*, nr 4.

THE LEVEL AND CAPABILITY OF EMPATHY OF THE STUDENTS OF POPE JOHN PAUL II UNIVERSITY IN BIAŁA PODLASKA

Human and Health No. 1 (V), p. 146-153

Jowita Śladowska

Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska

Summary: Presented research concerns the level and capability of empathy of medical and mathematical faculties' students. The aim of the research was to show the ability of establishing mature relations with another person, among other things as a factor stimulating the functioning of man in the society. The research was diagnostic in its form, used research method: diagnostic survey. To measure empathy there was used "Questionnaire of Empathic Understanding of Other People" by A. Węgliński, which relates to thoughts and experiences connected with contacts with other people. The main aim of the tool construction was to measure the level of empathy of young people, including people who manifest asocial behaviour. The aim of the research was to determine the level of students' empathy. The research was conducted among students of Pope John Paul II University in Biała Podlaska. In order to receive answers to asked questions and to verify formulated hypothesis, 4 groups of students (80) in different age were surveyed. Conducted research showed low levels of empathy of surveyed students: women – 70.3%, men – 41.9%. Larger number of men (25.6%) than women, however, showed high level of the researched variable. Conducted research is the introduction to perform further actions the aim of which will be to examine the causes of such low level of empathic behaviour.

Key words: empathy, empathic capabilities, Questionnaire of Empathic Understanding of Other People, students.

Introduction

The phenomenon characterising the capability of forming proper relations and functioning in the social group is empathy. Thanks to empathy, the accurate perception of emotional states of other people helps to identify their needs and expectations. Shaping the sensitivity to the suffering of another man may curb aggression and develop required behaviour patterns, whereas high level of empathy increases one's self-esteem. Empathy, influencing wide range of processes, contains emotional and cognitive processes allowing to establish relations with other people among who at least one person understands the role and psychical state of another person.

Empathy is a phenomenon manifesting itself in numerous spheres of man's life (emotional, cognitive, moral, social). It has significant influence on effective emotional communication, interpretation of behaviour and internal states of other people, establishing close interpersonal relations, shaping the identity. It is an indicator of prosocial behaviour, especially altruistic help and cooperative behaviour, it correlates negatively with aggressive behaviour. The understanding of another person (his/her emotions, behaviour and reactions) is made easy when we present the ability to see the given problem not only from our point of view, but from the perspective of another person, when we are able to distance ourselves from the situation. It is also easier to identify and interpret emotional states of another person and to harmonize with his/her feelings. The period of early adolescence, 20 – 35 years of age, is the stage of communicating, learning, establishing contacts, making decisions and entering permanent emotional relations based on full understanding of another person, the partner in life (Matejczyk 2005).

In academic literature the term "empathy" is understood in numerous ways. It is the object of interest of the representatives of many scientific disciplines: psychologists, educationalists, philosophers and others.

The dictionary of psychology gives the following definition: empathy is "understanding (entering) the states – especially emotional – of other people, which sometimes results in real harmonizing of one's own emotional states with the states of other people, and the ability of accepting their way of thinking, seeing the reality from their perspective" (Szewczuk 1985).

Empathy is described as an emotional reaction produced on the ground of emotions of another person (Sitarczyk, Waniewski 2002). This definition is developed by Sherman who presents empathy as experiencing negative emotional reactions in the situation when the observed person experiences distress and joy, whereas another person experiences pleasure. Empathy may be understood as a mechanism based on direct and repeated

association of stimuli relating to experiences of other people and situation another person is in. The author also distinguishes between empathy and substitute experiences. Substitute experiences are connected with noticing elements of situation which enable to realize the other person's feelings. Empathy is present when the subject notices expressive features of other people's feelings (Eliasz 2006).

Empathy has a significant influence on effective communication of emotions, interpreting other people's behaviour and internal states, establishing close interpersonal relations, shaping identity. It is an indicator of prosocial behaviour, especially altruistic help and cooperative behaviour, it correlates negatively with aggressive behaviour (Matejczyk 2005). Empathy may be seen as an equivalent to decentration, namely moving away from one's egocentric perspective. It is treated as evidence of essential stage of social development (Hammer 2004). D. B. Sawin similarly shows that it comes into existence as a result of the subject's "transferring" from biological egocentrism to altruism. It is an innate altruistic phenomenon. Therefore in many researches there has been presented the connection of adopting another person's perspective and empathic care with feeling together with another person and reacting with distress in response to other person's suffering. Empathy is therefore a multi-aspect phenomenon which cannot be limited to the fact of feeling together with another person (Gulin 1994).

There are numerous definition limits of the term "empathy". Pedagogy, sociology and anthropology set new limits of empathy, that is: in socio-demographic terms which relate to individuals who come into contact with others in different social situations and structures. These people differ in sex and age. Another field is which empathy occurs is education – it results from various experiences and what the given individual has learnt about himself/herself and about others. Situational limit is when some social situations curb the development of empathic behaviour. The professionalistic definition relates to constructive and reconstructive activities connected with people from different professions which create opportunity for development or regression of empathy. The cultural term on the other hand, results from cultural differences according to which interacting individuals are brought up (Lewicka 2006).

Feshbach, on the basis of emotional empathy definitions, created the fundamental model of this capability which consists of: capability to properly identify isolated emotions of another person, capability to adopt another person's perspective and point of view (understanding the situation of another person), feeling together with another person, that is, capability to share another person's emotions (Bonino 1996).

Emotional empathy manifests itself in delight at another person's successes, in fear when other people are scared, sympathy or compassion when they suffer, indignation or anger when they are treated unfairly or cruelly (Hammer 2004). Rembowski showed the existence of strong connection between empathic sensitivity and liberal style of bringing up of respondents. He noticed that during the period of growing up, children show low empathic sensitivity. Discipline in upbringing is connected with lowered level of children's emotional reactivity, using physical punishment with children does not favour the development of their empathy. Using financial prizes is a factor which lowers children's level of empathy, inductive upbringing results in the increase of children's emotional reactivity. Empathic behaviour of mothers is adopted by their daughters, children who are brought up in families in which husbands use violence against their wives are not empathic (Lewicka 2006).

The analysis of Lipps' concept of empathy made empathy the basis of almost all psychological and social processes and allowed to divide it into six types: mood, aesthetic, reminiscent, apperceptive, intellectual and ethical (Gulin 1997). The researchers of empathy believe that the level of sensitivity increases with age and is the largest during maturity, and decreases in old age. A significant factor for the development of empathy is self-esteem. Its high level is connected with greater openness and sensitivity to other people's feelings and offering them help even in situations when there is a possibility of rejection (Kuśpit 2007).

The capability to empathy can be interpreted as a disposition feature which manifests itself in the tendency to empathic thinking and acting and in the relatively stable way decides about the selection of behaviours connected with it. Alternative to empathy way of explaining behaviours can be seen in various disposition structures, that is personal standards and values: "Regardless of defined influence of any processes connected with empathy, people with high disposition empathy may believe in the values of humanism and tolerance and act according to them. Consequently they may involve themselves in more supporting and less controversial behaviours due to the causes which have nothing to do with empathy as such" (Czerniawska 2002).

Contemporary views on the nature of this phenomenon are not explicit. Each of the presented definitions of empathy underlines the ability to learn about what is happening in the inner world of another person, defines people of high emotional sensitivity and capability of feeling together with another person. Shaping this ability should involve all people: pupils, teachers, parents, all individuals, the society.

The research conducted by the author aims at defining the level and capability of empathy of students.

The main aim of the research was defining the level of empathy among students.

Within the main aim the following specific aims have been isolated:

1. Do variables such as sex, field of study condition the level of empathy?

2. What level of empathy do examined students present?

The formulated hypothesis was that medical faculty students should display higher level of empathy than their peers studying in mathematics department because the graduates of medical department should easily make contact with other people, they should be patient, caring, open and sensitive to other people's needs and suffering, and also they should be characterized by the willingness to help others.

Material and research methods

The research was done by means of comparative method. To define the level of empathy the Questionnaire of Empathic Understanding of Other People by A. Węgliński was used which refers to thoughts and feeling connected with contacts with other people. The main aim of the tool construction was to measure the level of empathy of young people, including people who manifest asocial behaviour. The research was conducted among students of Pope John Paul II University in Biała Podlaska. In order to receive answers to asked questions and to verify formulated hypothesis, 4 groups of students (80) from two medical departments – nursing and medical rescue and two mathematical departments – computer technology and management. Among surveyed people there were 37 women (46.3%) and 43 men (53.8%) in different age.

The lowest number of women was recorded at computer technology department which constitutes 40% of researched people. The examined group of students is diversified not only by sex but also by the place of living. The majority was comprised of people living in small towns – 45%, living in villages – 28.8%, living in province city – 26.3%.

The results of the research

The results of the conducted research proved that in the student group the majority comprises of people with low capability of empathy 53.8%, 30% is characterized by an average ability to understand emotional states of other people, and only 16.3% shows high level of empathic reaction to other people (table 1).

Tab. 1. Empathy level in the group of researched students.

Empathy level	Researched students	
	N	%
Low	43	53,8
Average	24	30
High	13	16,3
Total	80	100

Taking into consideration the empathy level of students from given departments the results are as follows: a half of examined students from nursing department shows low level of empathy, 40% is characterized by an average empathy. Only 10% shows high level of empathic capability. Medical rescue students are more empathic than students from nursing department, 20% of medical rescue students present high level of empathy, unfortunately more respondents from this group (55%) is characterized by low level of empathic capability and the remaining people (25%) is characterized by an average level of the feature. Computer technology students are characterized by very similar levels of empathic capability. The same amount of people (35%) has an average and high level of empathic capability with the similar number of people (30%) who have low level of empathy.

As many as 80% of students of management are defined by low level of empathic abilities, and 20% represent the average one. Among the researched students none showed high level of empathic capabilities (table 2).

Tab. 2. Empathy level in the group of researched students.

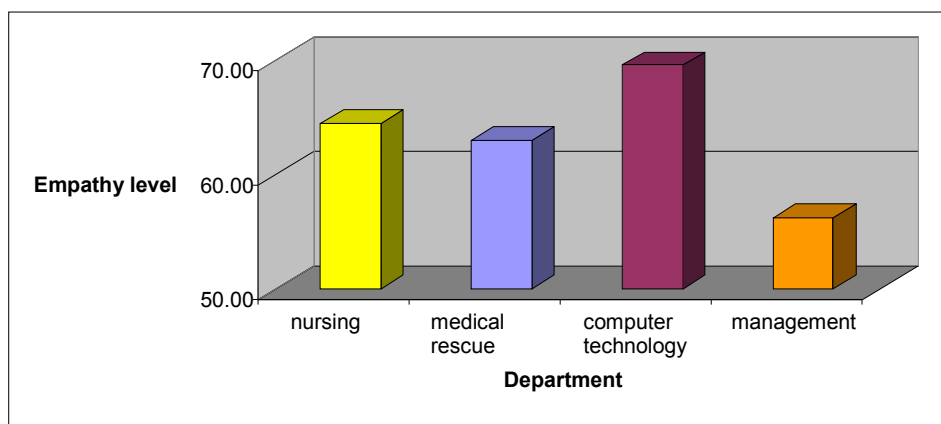
Empathy level	Nursing		Medical Rescue		Computer Technology		Management	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Low	10	50	11	55	6	30	16	80
Average	8	40	5	25	7	35	4	20
High	2	10	4	20	7	35	-	-
Total	20	100	20	100	20	100	20	100

On the basis of the results of "Questionnaire of Empathic Understanding of Other People" in its cognitive dimension the comparison of average levels of empathy in four different faculties, that is: nursing, medical rescue, computer technology, management, was made. The table 3 presents descriptive statistics of conducted analysis.

Tab. 3. Descriptive statistics concerning the empathy of students from given departments.

Specialization	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Standard deviation
Nursing	20	43	87	64.6	9.6
Medical Rescue	20	41	81	63.1	8.8
Computer Technology	20	55	90	69.7	10.3
Management	20	39	79	56.3	9.6

Examined students from given departments differ among themselves as for the level of empathy $F(3.76)=6.59$; $p<0.01$. In order to receive more precise analysis, multi-comparison (with Bonferroni correction) was conducted, which showed that management students have lower level of empathy in comparison to examined students from nursing department: $p<0.05$ and in comparison with examined students from computer technology department: $p < 0.001$ (Fig. 1).

Fig. 1. Cognitive empathy of researched students from given departments.

Dividing respondents into medical and mathematical departments, the results seem to be very similar. Students from mathematical departments (55%) show low level of empathic capabilities, similarly students of medical departments (52.5%). Only 15% of respondents from medical departments and 17.5% of students from mathematical departments show high level of empathic capability. The remaining examined students empathize on an average level with people who experience pleasure and distress. They constitute 15% - medical departments and 17.5% - mathematical departments (Tab. 4).

Tab. 4. Empathy level of students from medical departments and mathematical departments.

Empathy level	Nursing and Medical Rescue		Computer Technology and Management	
	N	%	N	%
Low	21	52.5	22	55
Average	13	32.5	11	27.5
High	6	15	7	17.5
Total	40	100	40	100

Contrast analysis used to compare the results of empathy of examined students from medical departments with the results of empathy of students from mathematical departments showed no difference in the level of empathy $t(76) = 0.40$; $p > 0.05$ (Tab. 5).

Tab. 5. Descriptive statistics concerning the empathy of students from medical departments and mathematical departments.

Specialization	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Standard deviation
Nursing and Medical Rescue	40	41	87	63.8	9.1
Computer Technology and Management	40	39	90	63	12

Taking into consideration the sex of researched students it has been discovered that women are characterized by lower level of empathy than men. The vast majority of female students (70.3%) shows low level of empathy and only 5.4% high level of it. The remaining women (24.3%) have an average willingness to feel emotional states of other people. Researched men have very similar levels of empathic understanding. The low level of empathy is characteristic for almost half of men (41.9%), fewer men (32.6%) have an average level and 25.6% of respondents have a high one (Tab. 6).

Tab. 6. Empathy level of women and men.

Empathy level	Women		Men	
	N	%	N	%
Low	26	70.3	18	41.9
Average	9	24.3	14	32.6
High	2	5.4	11	25.6
Total	37	100	43	100

The results of the level of empathic sensitivity among women are as follows: only 2 women showed high level of empathy – nursing department and computer technology department. As many as 88.8% of women from management department have low level of empathy, similarly to 72.72% of female students from nursing department, 66.6% from medical rescue department, 50% from computer technology department. The average level of emotional empathic reactions was presented by women from nursing department (18.18%), medical rescue department (33.3%), computer technology department (37.5%), and management department (11.1%) (Tab. 7).

Tab. 7. Empathy of women from given departments.

Empathy of women	Nursing		Medical Rescue		Computer Technology		Management	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Low	8	72.72	6	66.6	4	50	8	88.8
Average	2	18.18	3	33.3	3	37.5	1	11.1
High	1	9	-	-	1	12.5	-	-
Total	11	100	9	100	8	100	9	100

Among women there were no differences within groups of given departments as for the level of empathy $F(3.36)=1.00$; $p>0.05$ (Tab. 8).

Tab. 8. Descriptive statistics concerning the empathy of female students from given departments.

Women	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Standard deviation
Nursing	11	43	87	65.5	11.5
Medical Rescue	9	57	73	63	6.2
Computer Technology	8	58	90	69.8	11.3
Management	9	56	79	62.6	7.7

The level of empathy of men from given faculties is as follows: half of male respondents from computer technology department shows high level of empathic sensitivity, 36.4% of male students from medical rescue department, one respondent from nursing department. 81.8% of researched students from management department shows low level of empathy. Not even a one person shows high level of empathy. 45.5% of students from medical rescue department, 22.2% of students from nursing department and 16.6% of students from computer technology department show low level of empathy. The highest number of man with an average level of empathic sensitivity in the group of students from nursing department (66.6%), computer technology department (33.3%), medical rescue department and management department – 18.2% (Tab. 9).

Tab. 9. Empathy of men from given departments.

Empathy of men	Nursing		Medical Rescue		Computer Technology		Management	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Low	2	22.2	5	45.5	2	16.6	9	81.8
Average	6	66.6	2	18.2	4	33.3	2	18.2
High	1	11.1	4	36.4	6	50	-	-
Total	9	100	11	100	12	100	11	100

Male students from above-mentioned departments differ among themselves as for the level of empathy $F(3.39) = 7.83$; $p < 0.001$ In order to receive more precise analysis, multi-comparison (with Bonferroni correction) was conducted, which showed that male students from management department have lower level of empathy in comparison to examined male students from nursing department: $p<0.05$; in comparison with male students from medical rescue department: $p<0.05$; in comparison with male students from computer technology department: $p < 0.001$ Male students from computer technology department, nursing department and medical rescue department did not differ among themselves as for the level of empathy (Tab. 10) (Fig. 2).

Tab. 10. Descriptive statistics concerning the empathy of male students from given departments.

Men	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	Standard deviation
Nursing	9	49	71	63.4	7.1
Medical Rescue	11	41	81	63.2	10.7
Computer Technology	12	55	85	69.6	10.2
Management	11	39	61	51.2	8.1

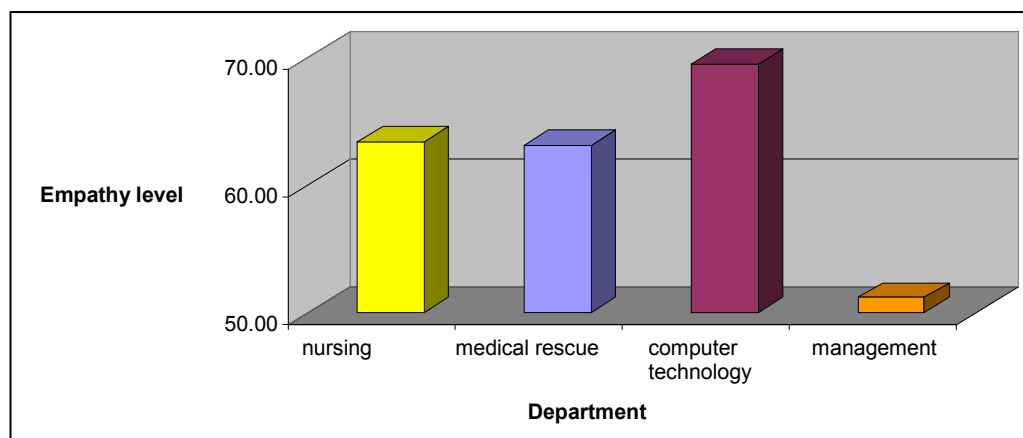

Fig. 2. Cognitive empathy of male students from given departments.

Discussion and conclusions

The aim of the research was to show the ability of establishing mature relations with another person, among other things as a factor stimulating the functioning of man in the society. Many Polish researchers: A. Węgliński - *Opracowanie kwestionariusza rozumienia empatycznego innych ludzi*, J. Rembowski - *Empatia studium psychologiczne*, R. Kościelak - *Psychologiczne podstawy rewalidacji upośledzonych umysłowo*, A. Giryński - *Wartości w świecie młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie. Wybory – postawy – zachowania interpersonalne*, J. Kossewska - *Zdolność do empatii u nauczycieli* or A. Le-wicka - *Rozwijanie empatii u studentów pedagogiki specjalnej* presented numerous results of researches on this phenomenon by examining different aspects of empathy in social life. The research conducted by the author showed low levels of empathy of surveyed students: women – 70.3%, men – 41.9%. Larger number of men (25.6%) than women (5.4%), however, showed high level of the researched variable.

The above-mentioned research results are similar to the ones presented by J. Rembowski who showed the existence of strong connection between empathic sensitivity and liberal style of bringing up of respondents. He noticed that during the period of growing up, children show low empathic sensitivity. Rembowski concluded that discipline in upbringing is connected with lowered level of children's emotional reactivity, and that using physical punishment with children does not favour the development of their empathy. Using financial prizes is a factor which lowers children's level of empathy, inductive upbringing results in the increase of children's emotional reactivity. Empathic behaviour of mothers is adopted by their daughters, children who are brought up in families in which husbands use violence against their wives are not empathic. The above-mentioned conclusions incline us to speculate that shaping empathy in the community aspect is realized originally within the child's family. The level of empathy of the individual is connected with parental attitudes, style of upbringing and emotional relations among family members. The fact which is also of significance in this case is the school environment, referred to as "the second home" where a teacher becomes a parent (Lewicka 2006).

Presented research results are in opposition to D. Batson's model of empathy-altruism which presents disinterested goodness thanks to empathy. The research conducted by him showed that the observers who equally experience empathic care, offered greater help than non-empathic people, also when there were not any chance of putting oneself in good mood or of stress reduction. Conditions which favour help are: attachment and similarity. We place smaller responsibility for reprehensible behaviour on people who are similar to us. But when we are instructed to adopt another person's perspective, we also help people who are different from us due to cognitive and emotional empathy. "We put ourselves in someone's position" as a result of compassion (warmth, care, tenderness) and truly altruistic motivation. It turns out it is possible that another person's own good is more important than our own. J. Karyłowski names this incentive an egocentric motivation, when a point of departure for an action is the willingness to satisfy other people's needs, even if we are the ones who lose in the situation. Our own good is sometimes a side effect (H. Hammer 2004).

It is worth to stress that to develop empathic capabilities the following abilities are essential: active listening, dealing with conflicts and new situations, decision taking, negotiating, setting ourselves aims (Kuśpit 2007).

Therefore the significance of empathy if the human life is indisputable and each of us possessing this capability, has it developed on different levels – higher or lower. Empathy given the sense that something can be done for other people, make them happy, move away from one's egoism. It is widely believed that current times do not favour empathic behaviour, which has been proved by the research conducted by the author.

Empathic capability is good and beneficial. It gives support and the feeling of security. It provides warmth and optimism of the person who is dear to us. It is said that people who are over empathic not only apologize that they exist, but also "become infected" with all the sufferings of the world. Is it the case that low empathy is the way of moving away from the problems of our surrounding and the problems taking place hundreds of kilometres away? We live in times when small problems reach the big ones and we are left alone with them, and the constant information about the suffering and wars in other countries is an everyday news. Young people entering the adults' world defend themselves against the evil of the surrounding world by becoming less sensitive, approaching everything with distance, lack of trust and with caution.

References:

1. Bonino S. (1996) „Rozwój empatii w kontekście zarażania się emocjami innych osób”. *Nowiny Psychologiczne*, No. 1.
2. Czerniawska M. (2002) „Empatia a system wartości”. *Przegląd Psychologiczny* No. 1.
3. Eliaz H. (2006) „Współczucie zawodowca”. *Charaktery*, No. 1.
4. Gulin W. (1994) „Empatia dzieci i młodzieży”. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
5. Hammer H. (2004) „Empatia w kilku odsłonach”. *Psychologia w Szkole*.
6. Kuśpit M. (2007) „Empatia”. *Remedium*.
7. Lewicka A. (2006) *Rozwijanie empatii u studentów pedagogiki specjalnej*. UMCS, Lublin.
8. Matejczyk J. (2005) „Czynniki stymulujące rozwój empatii”. *Edukacja*.
9. Rembowski J. (1989) *Empatia studium psychologiczne*. PWN Warszawa.
10. Sitarczyk M., Waniewski A. (2002) *Empatia a zadowolenie z małżeństwa*. Małżeństwo i rodzina. UMCS, Lublin.
11. Szewczuk W. (1985) *Słownik psychologiczny*. Wiedza Powszechna, Warszawa.
12. Węgliński A. (1983) „Opracowanie kwestionariusza rozumienia empatycznego innych ludzi (KRE)”, *Zdrowie Psychiczne*.